

KÉSZ ORSOLYA

UGYANOLYAN BÁRSONYKANAPÉ

Mucha Dorka: *Puncs*

(keretek)

■ A #metoo mozgalom 2017. októberében indult az Amerikai Egyesült Államokból. Katalizátora a *New York Times* október 5-én napvilágot látott cikke volt, melyben először szólaltak meg a nyilvánosság előtt olyan színházi és filmes emberek szexuális zaklatásról és bántalmazásról, akik a Miramax produkciós cég tulajdonosának, Harvey Weinsteinnek voltak az áldozatai. Magyarországon Marton László színházrendező, színigazgató szexuális zaklatási ügye volt az első, a nyilvánosságban is tematizált eset, azóta pedig sorra bukna ki a magyar és nemzetközi kulturális szcénát érintő hasonló ügyek.

A #metoo mozgalom talán legfontosabb tanulsága ugyanakkor az, hogy a verbális és fizikai abúzusok és hatalmi visszaélések elsődleges terepe nem kizárólag a színház és a filmipar, ahonnan a nyilvánosságba első körben gyűrűzött be a zaklatásokról szóló beszéd, de még csak nem is egyéni és elszigetelt esetekről van szó, hanem olyan rendszerszintű problémákról, amelyek a legkülönbözőbb intézményeket és a társadalom majd minden alrendszerét érintik.

Ebbe a közegbe érkezik meg Mucha Dorka *Puncs* című kötete. Nemcsak azért érdemes a mozgalom kontextusában olvasnunk a szöveget, mert középpontjában egy fiatal felnőtt és tanárának viszonya (illetve más férfiakkal futólag ábrázolt zaklató, de legalábbis kellőképpen hierarchizált kapcsolata)

áll, hanem mert a cím egyértelműen rájátszik annak a magyar adófizetők pénzén indított társkereső portálnak a nevére, amelynek nyilvános népszerűsítése ellen kortárs magyar írók, képzőművészek, színházi emberek tiltakoztak 2017-ben (hogy értsük, miről is van szó: a vonatkozó sugar daddy-közvetítő, a szexualitást termékként kezelő portálon fiatal női testeket bocsátanak áruba idősebb férfiakkal).

(éztelenítés)

■ „A szüleim házában üldögéltem a felső szinten. Kinyitottam az erkély ajtaját, hogy bejöjjön a hideg. Fázni akartam és remegni, igazából a sírást akartam erőltetni. Valami azt súgta belül, hogy ilyenkor a lányok sírni szoktak. Mégiscsak összetörték a szívem, vagy mi a fasz.” Mucha Dorka első, *Puncs* című kötetének elbeszélője egy kapcsolat végén kezd hozzá története elmeséléséhez, hogy aztán retrospektíve mutassa be azt elejétől egészen a szakításig.

A középpontban tehát egy fiatal, az egyetemi éveit épphogy elkezdő lány egyes szám első személyű monológja áll, ami leginkább a végig csak *Tanár úr*-ként emelgetett egyetemi oktatóval folytatott kapcsolat alakulására van felfűzve. Az elbeszélő előtörténetére nem igazán van rálátásunk, ahogy a többi epizódszereplőére sincs. Mindössze annyi tudásunk van, hogy az elbeszélő-főhős családja a kibeszéletlenség helye („De mi soha nem sírtunk egymásnak, nem picsogtunk, nem érzélgősködtünk.” – 10.) és hogy „jól ki vannak tömve”

(mármint anyagilag). Amarilláról, akivel egy albérleten osztoznak, szintén annyi információnk van, hogy szülei még az elbeszélőnél is jobban ki vannak tömve, puccos partikat adnak koktéllal és rákfalatokkal, és ahol olyanira nem a kibeszélés helye a család, hogy a flancos rendezvények közben egy idősebb családi barát által megerőszkolt Amarilla narratíváját előbb tagadják, majd őt hibáztatják, de az eset végül is megoldódni látszik: Amarilla elkezdi vagdosni magát, az anya, Klára néni pedig a Kieselbachban vásárolgat műtárgyakat traumafeldolgozásként. Aztán ott van Bálint, a névtelen elbeszélő másik viszonyának szereplője, akiről a szociális helyzetén kívül túl sokat ismételtelen nem tudunk meg: van autója és jó dumája, drága ruhákat vásárol ajándékba, kissé bárgú és naiv, ezt narrátorunk ki is használja. Az elbeszélés finoman szólva is takarékos, minderre csak néhány mondatot pazarol.

Az elbeszélő sodródik ugyan az eseményekkel, nincsenek különösebb céljai vagy vágyai, de nem egy naiva, sőt olykor ironikusan szemléli maga körül a világot és saját viszonyait, aminek azért előfeltétele egy bizonyos szintű megértés és reflexió. Mégse igazán tud többet mutatni ezekből a kapcsolatokból, mint Lana del Rey daddy-issue dalai, amelyek ráadásul azt is sugallják, hogy ezek a minták adott esetben problémásak ugyan, de kicsit azért mégis „szexik”. Ráadásul mintha csak a felső középosztályban fordulnának elő ilyen zaklatás-történetek, csak a bársonyfotelekben puncsot fogyasztó, a „jó dolgukban nem tudják, mit csinálnak” tinilányokkal.

Mondhatjuk ugyan, hogy az elbeszélő azért ilyen, amilyen, mert pont annyira engedi közel magához az olvasót, amennyire saját magát közel engedi önmagához: mi ugyanannyira nem látjuk a szorongásait és a kiszolgáltatottságát, amilyen gondosan ő próbálkozik, hogy maga elől is elleplezze ezeket, de akkor lennie kellene egy olyan narratív instanciának, ami ezt megmu-

tatja. Gondolhatjuk, hogy impulzív, indulatos beszéde és folyamatos dühe hivatott elfedni azt, amiről valóban beszélnie kellene, hogy a regényben azt láthatjuk, ahogy évszázadok gondolkodásmódjának és szokásjogának a megszilárdulása immunissá teszi őt ezekre a bántalmazó viszonyokra, természetessé válnak a kiszolgáltatottság és alávetettség helyzetei, de aki sokszor tárgyilagosan reflexív futamokba fog saját és generációja pozícióját illetően, nem látom be, hogy miért nem kérdőjelezheti meg ezeket a toxikus mintákat.

Az elbeszélő-főszereplő kínos és kellemetlen helyzetekben folyamatosan számol. A számolás lehetett volna ilyen narratív megoldás, de inkább az elmismásolás eszköze lett, mint a trauma és a szegény kibeszélése helyén álló formula, ami rámutathatott volna a szereplő nyelvtelenségére és beszédképtelenségre.

A legtöbb újgenerációs tévésorozat, ami erre a narratívára épít, jóval reflexívebben teszi tárgyává a bántalmazásnak, a hatalmi visszaéléseknek, az abúzusnak, a megalázottságnak a különböző formáit, az áldozat-elkövető dinamikáit, az ilyen viszonyok paradoxonjait és mélységeit. Például Réz Anna meggyőzően érvel amellet, hogy a *Fleabag* című sorozat metaleptikus eljárásai, a „félre” sajátos technikája és formai kerete hogyan teszik ezt lehetővé egy sok tekintetben hasonló választott elbeszélővel.¹

(hétköznapi love story)

■ Ami talán annál is bosszantóbb, hogy a regény elmulasztott élni az eséllyel, hogy létrehozson egy olyan nyelvet, amely érzékelhetővé teszi, hogy van lehetőség a fennálló diszkurzív rend (át)alakíthatóságára vagy legalább annak elképzelésére, az az, hogy a róla szóló recepciónak hogyan sikerült kisiklatnia nemhogy a regényről, de egyáltalán a témáról való komoly és felelős beszédet. A megjelenő szövegek majdnem mindenike a hatalmi visszaéléseket, zaklatásokat, erőszakot olyan

eufemizmusokba rejti, mint „nagy kor-különbség, generációs ellentétek, szeretői státusz, tanári szerep”², de nem riad vissza attól sem, hogy „egy banális viszony”-nak, vagy „rengeteg csalódással, hazugsággal megspékelt” hétköznapi „love story”-nak nevezze a tulajdonképpen a prostitúció tevételes művelőjeként feltűnő Tanár urat és a vele folytatott viszonyt (amennyiben a férfi szorgalmasan ajándékoz pénzzel teli borítékokat a fiatal lánynak mintegy ellenszolgáltatásként).

A kommunikációképtelenséget felmutatni hivatott fecsegést, fölösleges indulatokat, vulgaritást, számolást „kamaszos pimaszságának”, „kendőzetlenségnek” olvassa. Regisztrálja ugyan, arra viszont már nem kérdez rá, hogy vajon elbeszélő-főszereplőnk „életének céltalansága, üressége” milyen körülmények következménye. Igaz, erre a regény se.

Ahol pedig az áll, hogy „nagyvonalúsággal kezeli a karaktereket”, ott valójában a karakterek kidolgozatlanságáról van szó, hogy semmit nem mond el az erőszak természetrajzáról, az alávettség szégyenéről. Felszabadító lenne, ha nem csak azt mutatná meg, amit már egyébként is tudunk (vannak dühös és céljukvesztett fiatal felnőttek, akik nem tudnak mit kezdeni a készen kapott és előre legyártott sémákkal, és ezért hatalmi játszmák áldozatai és kiszolgáltatottjai lesznek), hanem föltenné a kérdést, hogy mi közünk van ehhez nekünk, és hogy hogyan jön mindez létre. Akkor talán volna esély elképzelni egy olyan valóságot, ahol ezekre megfelelő válaszaink vannak.

■ JEGYZETEK

1. Réz Anna: *A kapcsolódás elvi lehetősége*. Műút portál 2019.12.20., online: <https://www.muut.hu/archivum/33741> (utolsó megtekintés dátuma: 2019.12.28.)
2. Kolozsi Orsolya: *Cinizmus és ártatlanság*. Pannon Tükör 2019/4. online: <http://pannontukor.hu/kolozsi-orsolya-cinizmus-es-artatlansag-mucha-dorka-puncs/> (utolsó megtekintés dátuma: 2019.12.28.)
3. A könyvről a szerzővel Hajós Vera beszélgetett a Civil Rádió *Keménykötés* című műsorában: https://www.youtube.com/watch?v=_wXtKhnNmk

Ráadásaként a Civil Rádió *Keménykötés*³ című műsorában a szerzővel készített interjú közepén egy középkorú férfi hangján szólal meg a húszas éveit elején járó lány belső monológja a saját generációjáról, illetve egy bántalmazó jelenetről, hogy aztán ezt az interjúkészítő úgy összegezze: ezekből a viszonyokból senki nem jött ki nyertesként. Mindez tényleg az erről való gondolkodásnak, de még az arra való kísérletének is a hiányát mutatja.

(kísérlet)

■ Ami a recepcióból éppúgy látszik, mint más nyilvános diskurzusokból, hogy nem sikerült általános következtetéseket, használható tanulságokat levonni, a normaalkotás folyamatát megkezdni, protokollokat kialakítani, mert adekvát (jogi, pszichológiai, művészeti) nyelvet és keretet sem sikerült mindezekhez találni (kevés kivételtől eltekintve). Azért is sematikus a kritika nyelve, mert a regény történetalakítása és nyelve is az, így nem provokálja ki az erről való előremutató beszédet és gondolkodást, nem kényszerít arra, hogy új, más, használható diszkurzív keretet találjunk ennek elbeszélésére. Anélkül, hogy a Mucha Dorka kötetének sikertelenségére akarnám varrni a komplett *#metoo* kezelésének kudarcát, kérdezem, hogy amennyiben nem jöhet létre még az irodalmi szövegekben sem ilyen típusú nyelv, akkor hol kellene keresnünk érzékenyebb, a konvencióinkkal leszámoló nyelvkísérleteket, hogy ne találjuk magunkat a szereplőhöz hasonlóan mindenhol ugyanazon a bársonykanapén?